

Recenzja rozprawy doktorskiej ks. mgr. lic. Adama Banasika

Wychowanie narodowe w działalności społecznej i duszpasterskiej oraz w twórczości ks. Ferdynanda Machaya (1889–1967)

Promotor: ks. prof. dr. hab. Andrzej Zwoliński

Wydział Teologiczny Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie

Rozprawa doktorska ks. mgr. lic. Adama Banasika ma na celu - zgodnie ze sformułowaniem jej tematu i wprowadzeniem do niej - ukazanie na podstawie dostępnego dziś materiału badawczego specyfiki patriotyzmu ks. Ferdynanda Machaya, kapłana archidiecezji krakowskiej, znanego i popularnego duszpasterza, kaznodziei, społecznika i publicyści, przede wszystkim zaś jego na wskroś chrześcijańskiej wizji miłości do ojczyzny i wychowania narodowego.

1. Opis rozprawy

Przedstawiona do recenzji dysertacja składa się ze strony tytułowej, abstraktu (s. 2), spisu treści (s. 3-4), wykazu skrótów (s. 5-6), wstępu (s. 7-11), pięciu rozdziałów (s. 12-243), zakończenia (s. 244-246) i bibliografii (s. 247-303).

We wstępie autor nakreśla najpierw perspektywę badawczą całej pracy, następnie omawia dostępne publikacje na temat ks. Machaya, wskazując przy tym na znikomość tych opracowań, które w jakiś sposób łączą się z podjętym tutaj tematem. Na takim tle autor wykazuje nowość podjętych przez siebie badań, polegającą na krytycznej analizie mało lub w ogóle nieznanych dotychczas z publikacji archiwaliów – zwłaszcza dokumentów pochodzących z systemu kancelaryjnego oraz archiwalno-ewidencyjnego Urzędu Bezpieczeństwa/Służby Bezpieczeństwa z okresu komunistycznej Polski (1947–1989), jak

również innych istotnych dla tematu tejże dysertacji materiałów źródłowych (wyszczególnionych w spisie bibliograficznym). Dalsza część wstępu poświęcona jest uzasadnieniu użycia w pracy dwóch metod badawczych: metody analitycznej i stosowanej w naukach historycznych metody opisowej, oraz krótkim opisom zawartości poszczególnych rozdziałów.

Pierwszy rozdział (s. 12-66), zatytułowany *Zarys biografii*, ukazuje drogę życiową i kształtowanie się osobowości ks. Ferdynanda Machaya, a więc jego pochodzenie, ukończone szkoły i odbyte studia, jak też drogę kapłańską od święceń poprzez poszczególne miejsca pracy duszpasterskiej. Drugi rozdział (s. 67-177), pt. *Specyfika działalności duszpasterskiej ks. Ferdynanda Machaya*, ukazuje jego pracę duszpasterską - zwłaszcza z młodzieżą - w jej zwyczajnych i nadzwyczajnych formach, w aspekcie wielonarodowościowym, emigracyjnym, charytatywnym. W trzecim rozdziale (s. 178-195), noszącym tytuł *Istotne elementy działalności społecznej ks. Ferdynanda Machaya*, ukazana została praca społeczna ks. Machaya, czyli jego zaangażowanie na rzecz rozwiązania problemów ekonomicznych Polski, jego orientacja i działalność polityczna, jak też działalność kulturalna. Czwarty rozdział, opatrzony tytułem *Publicystyka jako forma uczestnictwa w polskim życiu*, uznany przez autora za „bardzo istotny”, omawia aktywność tego kapłana na polu dziennikarskim, publikatorskim, redakcyjnym i medialnym, jej znaczenie dla integracji społeczności lokalnej i rozwiązywania konkretnych problemów ludzi żyjących wówczas w Polsce. W piątym i zarazem ostatnim rozdziale pt. *Wychowanie do patriotyzmu w rozumieniu ks. Ferdynanda Machaya*, zostało zaprezentowane to, co stanowi zasadniczy problem badawczy niniejszej dysertacji, a mianowicie wizja patriotyzmu i wychowania narodowego - zwłaszcza idea Kościoła jako wychowawcy narodu - w życiu, działalności i pismach ks. Machaya.

Zakończenie zawiera podsumowanie wyników pracy. Autor formułuje w nim jasno pięć wniosków końcowych i ważne postulaty dla współczesnego duszpasterstwa oraz pracy społecznej i publicystycznej, wyszczególnia też trudności, na jakie napotkał, przygotowując swoje opracowanie.

Dysertację wieńczy bardzo obszerna, licząca niemalże 56 stron (!), bibliografia, podzielona na pięć segmentów: literatura źródłowa, literatura przedmiotowa, literatura uzupełniająca, netografia i inne.

2. Ocena struktury pracy

Rozprawa ks. Adama Banasika spełnia w całości wymóg odpowiedniości pomiędzy tematem i założonym w nim problemem badawczym a jego rozwinięciem w kolejnych częściach pracy. Opiera się ona na przesłance, iż w bogatej osobowości, publikacjach, działalności społecznej i duszpasterskiej ks. Ferdynanda Machaya, przypadającej na okres wielkich przemian społecznych, ekonomicznych, ideologicznych i kulturowych oraz rozwoju systemów totalitarnych w XX wieku, odzwierciedla się jego specyficzne rozumienie patriotyzmu i wychowania narodowego. Problematyka ta, dotychczas niepodejmowana w polskim piśmiennictwie teologicznym, zasługuje zdaniem autora na szerokie i gruntowne opracowanie. Lektura pracy pozwala uznać, że cel ten został osiągnięty. Właściwą drogą do zaprezentowania idei wychowania narodowego w rozumieniu ks. Machaya było według autora ukazanie na podstawie analizy źródłowej znanych i nieznanych dokumentów, pism, notatek czy świadectw najpierw tej wybitnej postaci (zarys biografii ks. Machaya, kształtowanie się jego patriotyzmu w środowisku rodzinnym i małej ojczyźnie orawskiej, nauka w szkole, przygotowanie do kapłaństwa, początki polskiej działalności narodowej, stanowiska, urzędy kościelne i państwowe), a następnie jej niezwyklej i jednocześnie specyficznej działalności duszpasterskiej (wielonarodowość, emigracja, działalność charytatywna, praca z młodzieżą, zwyczajne i nadzwyczajne formy duszpasterstwa), społecznej (w wymiarze ekonomicznym, politycznym i kulturalnym) i publicystycznej (dziennikarstwo, prasa, publikacje książkowe).

Z tego przeglądu wynika, że struktura pracy jest logiczna i spójna.

3. Ocena merytorycznej zawartości rozprawy

Z powyższego opisu i oceny struktury pracy wynika, że jej treść może być ujęta w dwóch aspektach: teoretycznym i praktycznym:

a) W aspekcie teoretycznym rozprawa jest dobrze umotywowana, osadzona na bogatej literaturze. Stanowi ona wartość nie tylko ze względu na nowatorskie, obszerne i interesujące przedstawienie podjętego zagadnienia, lecz przede wszystkim na dogłębną i rzetelną analizę materiału źródłowego, zgromadzonego z niezwykłą dokładnością i pieczołowitością, wymagającą zarówno intelektualnego, jak i fizycznego wysiłku, wytrwałości czy wręcz pasji w poszukiwaniu osób, które mogłyby wnieść coś nowego

do wizerunku kapłana zmarłego 55 lat temu, oraz w lokalizacji miejsc jego duszpasterskiej, społeczno-politycznej, publicystycznej i publikatorskiej działalności, a przez to także odnajdywania archiwów, w których mogły znajdować się ilustrujące i potwierdzające ją dokumenty. Autor wykazał się przy tym rozległą wiedzą historyczną i teologiczną, dobrą znajomością katolickiej nauki społecznej, socjologii, teorii mediów i kultury, jak też dokumentów kościelnych i literatury przedmiotu. Przygotowane przez niego studium jest na wskroś naukowe, oparte na dobrej metodologii. Doktorant niczym wprawny naukowiec posługuje się umiejętnie, w sposób przemyślany, dwiema różnymi metodami, odpowiednio je dobierając, w zależności od etapu i problematyki swoich badań, których wyniki potrafi systematyzować i przedstawiać w sposób kreatywny i komunikatywny. W ujęciu ogólnym rozprawa ks. Banasika stanowi niewątpliwie cenny wkład w rozwój badań nad dziejami Kościoła katolickiego na ziemiach polskich oraz w zdobywanie, poszerzanie i utrwalanie wiedzy na temat tworzących tę historię wybitnych kapłanów, wyróżniających się niezwykle aktywnością duszpasterską i społeczną, skierowaną ku całemu człowiekowi, oraz patriotyzmem, który pojmowali, tak jak ks. Machay, jako osobistą więź z ojczyzną - Polską i narodem polskim, jak też jako osobistą więź z tzw. małą ojczyzną. Natomiast w ujęciu szczegółowym dysertacja ta jest rzeczywiście – tak jak chciał tego jej autor - istotnym uzupełnieniem braków i luk w opisie życia i działalności ks. Ferdynanda Machaya.

b) W wymiarze praktycznym cała niniejsza rozprawa stanowi jedną wielką lekcję pogładową pracy duszpasterskiej i zaangażowania społecznego kapłanów opartego na właściwie rozumianym patriotyzmie. Współczesnym duszpasterzom podsuwa ona wciąż aktualne i godne naśladowania - zwłaszcza w obliczu odradzających się i nowych form totalitaryzmu na świecie - wzorce pastoralnej i społecznej aktywności, zachęcając ich przede wszystkim do kreatywności.

Treści tej pracy mogą być wykorzystane w obrębie dydaktyki katolickiej nauki społecznej, teologii pastoralnej czy homiletyki (kazania o tematyce społecznej, kazania patriotyczne) oraz w formacji permanentnej prezbiterów.

4. Ocena strony formalnej rozprawy

Język, jakim posługuje się autor w swojej rozprawie, jest poprawny i zrozumiały – tylko niekiedy zdarzają się błędy w pisowni wielką i małą literą, niepotrzebnie

postawione przecinki oraz tzw. „literówki”. Stosowana w pracy terminologia naukowa jest poprawna. Wnioski końcowe zostały sformułowane również poprawnie.

Podstawą pracy stała się obszerna literatura – przeważnie polskojęzyczna. W przypisach i bibliografii pojawiają się także teksty w języku węgierskim i francuskim (artykuły ks. Machaya w obcojęzycznych i polskich periodykach). Patrząc na całość podanej literatury, można powiedzieć, że została wykorzystana w pracy w sposób wystarczający. Spis bibliograficzny został ułożony poprawnie - z przejrzystym podziałem na pięć segmentów. Pierwszy – podający źródła – został podzielony na kilka grup: źródła archiwalne; książki autorstwa ks. Ferdynanda Machaya oraz wydane jego nakładem; artykuły w czasopismach autorstwa ks. Ferdynanda Machaya; książki wydane nakładem ks. Ferdynanda Machaya. Drugi segment – zawierający literaturę przedmiotu - został podzielony na dwie grupy: literaturę o ks. Ferdynandzie Machayu oraz inne artykuły i książki. Jedynym błędem jest tu brak wyróżnienia w osobnej podgrupie literatury źródłowej dokumentów Kościoła (encyklik, orędzi, dokumentów soborowych), które nie wiedzieć czemu zostały ulokowane razem z innymi tekstami, także świeckimi, w podgrupie opatrzonej tytułem „Pozostałe”.

Cytowanie jest prawidłowe i jednolite w całej rozprawie. Wykaz skrótów wydaje się pełny. Proporcje w objętości poszczególnych rozdziałów zostały jako tako zachowane. Oznakowanie kolejnych części pracy jest czytelne. Szkoda tylko, że autor nie widział potrzeby zamieszczenia krótkich, jasno sformułowanych wprowadzeń do wszystkich rozdziałów, jak też zwięzłych podsumowań na końcu każdego z nich. Czytelnikowi dawałyby one poczucie bycia prowadzonym.

5. Wnioski końcowe

Rozprawa ks. mgr. lic. Adama Banasika brana w całości stanowi dużą wartość, tak w aspekcie teoretycznym, jak i praktycznym. Jest ona cenna przede wszystkim dlatego, że kompetentnie, w sposób naukowy i całościowy przedstawia poglądy ks. Ferdynanda Machaya na patriotyzm i wychowanie narodowe.

Wymienione wyżej mankamenty recenzowanej pracy nie umniejszają jej wartości w sposób zdecydowany. Sygnalizują one konieczność pewnych zmian i dopracowań, zwłaszcza wtedy, gdyby rozprawa miała ukazać się drukiem, za czym bardzo bym optował.

Mając to wszystko na uwadze, stwierdzam, iż dysertacja ks. mgr. lic. Adama Banasika pt. *Wychowanie narodowe w działalności społecznej i duszpasterskiej oraz w twórczości ks. Ferdynanda Machaya (1889–1967)* spełnia wymogi stawiane pracom doktorskim, tzn.

stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego, prezentuje wiedzę teoretyczną kandydata w wybranej przez niego dyscyplinie naukowej oraz ukazuje jego umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej. Kieruję zatem do Rady Dyscypliny Nauki Teologiczne Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie wniosek o dopuszczenie recenzowanej rozprawy do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Leszno, 1 lipca 2022 roku

ks. dr hab. Adam Kalbarczyk, prof. UAM
Wydział Teologiczny
Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza
w Poznaniu
Zakład Teologii Praktycznej